

Hoe Belgischgezind waren Zuid-Limburgse gemeenten in 1830-1839?

Kees Schaapveld

In alle negen Zuidelijke provincies tezamen stemde in 1815 een meerderheid van de geselecteerde notabele kiesmannen tegen de nieuwe grondwet van het Verenigde Nederlandse Koninkrijk: 526 vóór en 796 tegen. De uitslag wijst erop dat de kiesmannen waren benoemd op grond van hun aanzienlijke status, en niet vanwege hun vermoede sympathie voor het nieuwe Koninkrijk. De tegenstemmers waren mede beïnvloed door een 'jugement doctrinaire' van de bisschoppen, dat de grondwet afwees op grond van de in artikelen 190-192 vastgelegde rechtsgelijkheid voor alle godsdiensten. De bisschoppen, onder wie vooral de Franse bisschop van Gent Maurice de Broglie actief was, wilden het katholicisme als staatsgodsdienst in de zuidelijke provincies.¹ In de drie Limburgse notabelenvergaderingen (één in elk van de drie arrondissementen waarin de provincie was verdeeld) waren er echter 96 vóórstemmers en 19 tegenstemmers.²

Hoe anders lijkt de situatie vijftien jaar later te zijn. In de historiografie over de periode 1830-1839 geven vrijwel alle auteurs aan, dat in 1830 een grote meerderheid van de Limburgers ten oosten van de Maas aansluiting bij België zocht en kreeg, en in 1838-1839 reageerde tegen de afsplitsing van Oost-Limburg van het Koninkrijk België.³ Maar er waren ook twijfels. M.K.J. Smeets besloot een artikel uit 1965 met de woorden: 'Waar zijn in 1830 de voorstanders van de samenvoeging van België en Nederland uit 1815? Dit te achterhalen vergt een apart onderzoek. Ik zou slechts willen stellen, dat m.i. in de Belgische opstand in Limburg over het algemeen genomen een andere klasse van personen op de voorgrond treedt, dan die welke in 1815 voor Oranje en voor de vereni-

Maurice de Broglie, bisschop van Gent 1807-1812 en 1814-1817 (bron: St. Baafskathedraal Gent/Wikimedia Commons).

ging van Noord en Zuid opteerde'.⁴ De klasse die in 1815 over de grondwet stemde was beperkt tot de hierboven genoemde notabelen. Aan andere inwoners dan deze 115 Limburgse kiesmannen werd hun mening niet gevraagd. 'Wie de politieke stemming van de Limburgse bevolking na 1839 nauwkeuriger wil nagaan, zal per stad en dorp moeten werken en zich moeten realiseren dat veruit de meeste mensen op het platteland woonden en in de agrarische sector werkzaam waren', schreef A.F. Manning in 1989. Volgens hem was het weinig zinvol – zoals tot dan meestal gedaan, ook door de hier genoemde auteurs – de gezindheid van de Limburgse bevolking te peilen aan de hand van

1 Labrie, 'Van Wenen tot Frankfurt', 265; François, 'De verhouding tussen Kerk en Staat', 303.

2 *Pasinomie*, tweede serie, deel 2, 303-304; Verbeet, *Limburg op de tweesprong*, 8; Smeets, 'De notabelen-vergadering', 55-56.

3 Zie bijvoorbeeld: Geurts, 'Historische aspecten'; Manning, 'Reacties op de scheiding'; Thewissen, *De reacties*; Verbeet, *Limburg op de tweesprong*; Leerssen, 'De Limburgse identiteit'; De Vroede, 'Voor of tegen België'; De Vroede brengt wel enige nuancering aan.

4 Smeets, 'De notabelen-vergadering', 57.

de geschriften van de kleine Franstalige elite en de weinige kranten uit die tijd, die een kleine oplage hadden en ook vaak Franstalig waren.⁵ Als antwoord op de uitdaging van Smeets en Manning luidt de onderzoeksvraag van dit artikel: hoe kunnen we een betere indruk krijgen van de politieke gezindheid van de Oost-Limburgse bevolking ten aanzien van de Nederlands-Belgische scheiding? Het onderzoek daarnaar spitst zich toe op de lokale bestuurslaag, de gemeentebesturen en gemeenteraden. Voor dit artikel is de onderzoeksvraag uitgewerkt voor een aantal gemeenten waarvan eerder het bestuur en de bestuurders in de Franse tijd zijn bestudeerd.⁶ Eén van de conclusies van het onderzoek naar het lokale bestuur in die gemeenten in de Franse tijd was de aanzienlijke mate van continuïteit van het lokale bestuur, ondanks twintig jaar Franse overheersing. In hoeverre was dat ook het geval bij de overgangen van Nederlands naar Belgisch bestuur en weer terug?

De belangrijkste bronnen voor het hier beschreven onderzoek waren de correspondentie en verslagen van de geselecteerde gemeentebesturen en gemeenteraden uit de cruciale tijdsgewrichten 1829-1831 en 1838-1839, en de tussenliggende tijd. Dit zijn haast vanzelfsprekend formele documenten die aan de eisen van de provinciale en nationale overheden moesten voldoen. Maar bij nauwkeurige bestudering kunnen uit de teksten vaak toch, min of meer op indirecte wijze, politieke gevoelens ten aanzien van België of Nederland (of geen van beide) worden gedestilleerd. Die gezindheid kan blijken uit de feitelijke inhoud, maar bijvoorbeeld ook uit de keuze voor het Nederlands of Frans. Ook het al dan niet vervangen van lokale ambtsdragers tijdens de beide machtswisselingen (1830 en 1839) en door verkiezingen kan een indruk geven van politieke gezind-

heid. Andere gebruikte primaire bronnen zijn verslagen en correspondentie van Belgische en Nederlandse provinciale bestuurders. Naast archivalia is gebruik gemaakt van secundaire bronnen, waaronder enkele doctoraalscripties.

In het volgende betoog worden eerst de voor Limburg relevante bestuurlijke, politieke en maatschappelijke ontwikkelingen in de periode van het Verenigd Koninkrijk, 1815-1830, en het Belgische bestuur, 1830-1839, beschreven. Daarna ligt de nadruk op de analyse van de wederwaardigheden op gemeentelijk niveau, van vlak voor 1830 tot en met kort na 1839, met de beide machtswisselingen in 1830 en 1839. Waar nodig komt de nationale en internationale context aan bod.

De bestuurlijke inrichting van Limburg in 1815-1830 en 1830-1839

Gedurende de vijftien jaren van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden werden de provincies en de gemeenten bestuurd volgens de Grondwet van het jaar 1815, nader ingevuld door latere reglementen.⁷ Aan het hoofd van de provincie stond de Commissaris des Konings, ook gouverneur genoemd. Deze vertegenwoordiger van de Koning en de nationale regering zag toe op de correcte uitvoering van de nationale wetgeving door Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten, die hij voorzat. De Gedeputeerde Staten werden gevormd door enkele leden van de Provinciale Staten en waren belast met het dagelijks bestuur. Net als de *conseil général* in de Franse tijd kwamen de Provinciale Staten slechts één keer per jaar bijeen, of zoveel vaker als de gouverneur besliste. In 1815-1816 werden alle leden van de Provinciale en Gedeputeerde Staten benoemd door de Koning, maar daarna werden de Provinciale Staten gekozen door de kleine minderheid van de mannelijke bevolking die een

5 Manning, 'Reacties op de scheiding', 176-177.

6 Schaapveld, *Bestuur en bestuurders van Nedermaaas, 1794-1814*.

7 Berkvens, 'Staatkundige en institutionele geschiedenis', 42-46; Schaapveld, 'Provinciaal bestuur'.

minimumbedrag aan belasting betaalde (censuskiesrecht).⁸ In de jaren 1820 waren er in Noord-Nederland ongeveer 80.000 stemgerechtigden op 2 miljoen inwoners, in Zuid-Nederland 60.000 op 3 miljoen inwoners.⁹ De Provinciale Staten van Limburg telden zestig leden, 20 uit de ridderschap, 20 uit de steden, en 20 uit het platteland. Om de 20 plattelandsleden van de Provinciale Staten te kiezen was het platteland verdeeld in 20 kiesdistricten, waar als tussenstap eerst een aantal kiesmannen werd verkozen.

Plattelandsgemeenten werden aanvankelijk, krachtens Koninklijk Besluit van 14 februari 1818 no. 95, bestuurd door een door de Koning benoemde schout, twee door Gedeputeerde Staten benoemde schepenen, en een door Gedeputeerde Staten benoemde gemeenteraad met een aantal leden volgens het inwonertal. Gedeputeerde Staten kozen de periodiek aftredende schepenen en raadsleden uit door de raad voorgestelde dubbeltallen. Het periodiek aftreden van een deel van de bestuurders en het voorstellen van dubbeltallen kandidaten was een erfenis van de Franse tijd. Volgens een nieuw reglement¹⁰ werden de terminologie en de wijze van benoeming gewijzigd: de schout werd burgemeester en de schepenen assessoren, maar de oude termen werden ook nog wel gebruikt. De assessoren werden nu door de gouverneur benoemd en de gemeenteraad door de Provinciale Staten, ook weer uit voorgestelde dubbeltallen.¹¹ De gemeenteraad moest nu vier leden tellen in kleinere dorpen, en zes in grotere. Als tussenschakel tussen de gemeentebesturen en het provinciebestuur had elk van de drie districten (arrondissementen)

van Limburg een districtscommissaris. Voor het district Maastricht was dat Guillaume Dominique Alouis Kerens de Wolfrath, die tegen het einde van de Franse tijd in 1813 nog met een keizerlijk decreet in de *conseil d'arrondissement* van Maastricht was benoemd.¹² De steden in Limburg hadden een eigen bestuursreglement.¹³

Ook onder het Belgisch bestuur was het kiesrecht aan notabele inwoners voorbehouden (censuskiesrecht). De kiezers van een plattelandsgemeente kozen aanvankelijk zelf hun burgemeester, assessoren (schepenen) en raadsleden (artikel 108 van de Belgische Grondwet van 7 februari 1831). Krachtens artikel 2 van de Belgische Gemeentewet van 30 maart 1836 werd de gemeenteraad rechtstreeks door de gezeten burgers gekozen en werden burgemeester en schepenen door de Koning uit de gemeenteraad benoemd. Dit was dus een inperking van de gemeentelijke autonomie. Er waren twee schepenen in gemeenten met minder dan 20.000 inwoners. Het aantal raadsleden varieerde met het inwonertal, met een minimum van vier. Ook onder het Belgische systeem moest een deel van de gemeentebestuurders periodiek aftreden. In de Belgische tijd vielen de in dit artikel nader onderzochte acht gemeenten¹⁴ onder het arrondissement (district) Maastricht. In 1831 was dat arrondissement gesplitst. Het deel ten Oosten van de Maas heette officieel Maastricht rechter Maasoever. Hier benoemde de Voorlopig Bewind van België op 12 januari 1831 Lodewijk Alexander van de Weyer (Louis Alexandre Vandeweyer) tot arrondissementscommissaris, met zetel te Valkenburg, omdat Maastricht in

8 Met uitzondering van de Ridderschap, die in Limburg haar eigen 20 vertegenwoordigers aanwees. Voor het lidmaatschap van de Ridderschap bestond overigens ook een vermogenstoets.

9 Labrie, 'Van Wenen tot Frankfurt', 266.

10 Koninklijk Besluit van 23 juli 1825 nr. 132.

11 Thewissen, *De reacties*, 24.

12 RHCL, Frans archief 03.01 inv.nr. 4463.

13 Dat waren Hasselt, Maaseik, Maastricht, Roermond, Sint-Truiden, Sittard, Tongeren, Venlo en Weert.

14 Gulpen, Margraten, Mheer, Noorbeek, Slenaken, Vaals, Wijlre en Wittem.

Nederlandse handen bleef.¹⁵ Van de Weyer was op 1 december 1803 geboren te Leuven. Hij bleef in Valkenburg tot het einde van de Belgische tijd.

De politieke en maatschappelijke context

Er bestaat een uitgebreide historiografie over de ontwikkeling van een anti-Nederlandse stemming in de Zuidelijke Nederlanden na 1815, ook onder de bevolking van Limburg ten oosten van de Maas. In 1814 waren de meeste inwoners van het voormalige Franse departement Nedermaas blij van de Fransen verlost te zijn. Aanvankelijk kreeg de regering van Willem I het voordeel van de twijfel.

De eerste openlijke politieke breuk was de zogenaamde schutterijkwestie in Maastricht in 1819-1821. Het Maastrichtse stadsbestuur wilde op basis van een juridisch argument de Wet op de Schutterijen niet uitvoeren en diende daartoe in 1819 een verzoek aan de koning in. Het bestuur besloot, in afwachting van een besluit van de koning, geen budget te reserveren voor de schutterij. Er was ook een financieel motief om te protesteren tegen de schutterijwet, want de kosten van de schutterij moesten over de gegoede burgerij worden verdeeld.¹⁶ Dit conflict leidde in 1821 tot ontslag en vervolging van één van de drie Maastrichtse burgemeesters, de uit de Franse Ardennen afkomstige Jean-François Hennequin, die in de Franse tijd *commissaire du Directoire exécutif*, lid van de centrale administratie van Nedermaas en lid van de *conseil de préfecture* was, en van een aantal leden van de gemeenteraad. Deze laatsten werden buiten vervolging gesteld, maar de zaak tegen Hennequin werd voortgezet bij het Hooggerechtshof van Luik. Daar werd hij echter in 1821 vrijgesproken, mede dankzij een

Jean François Hennequin, als burgemeester van Maastricht (1819-1821), door Henri Goovaerts (bron: Stadhuis van Maastricht).

succesvolle verdediging door zijn vriend Erasme Louis Surllet de Chokier, in de Franse tijd lid van de centrale administratie en de *conseil général* van Nedermaas en lid van het *Corps Législatif* in Parijs, en in 1821 lid van de Provinciale Staten van Limburg.¹⁷ Met de vrijpraak van Hennequin was een duidelijke oppositionele beweging ontstaan die er in de volgende jaren in slaagde aan gouverneur jhr. Charles de Brouckère onwelgevallige personen te laten kiezen in de Maastrichtse gemeenteraad, de Provinciale Staten en de Tweede Kamer.

In dezelfde tijd ontstond onenigheid over het verplichte gebruik van het Nederlands in de Nederlandssprekende delen van de Zuidelijke

¹⁵ *Pasinomie*, derde serie, deel 1, 146.

¹⁶ Kellens, 'Jean-François Hennequin', 68.

¹⁷ Berkvens, 'Staatkundige en institutionele geschiedenis', 43-45; Hennequin, J.F. et al., *Précis des faits*, 1-22; Jacobs, *Grenzen verlegd*, 304-306.

Nederlanden, dus ook in de provincie Limburg. Een Koninklijk Besluit van 15 september 1819 verplichtte overheidsdienaren in die gebieden om zich van het Nederlands te bedienen in contacten met burgers die daarom vroegen. Vanaf 1 januari 1823 werd Nederlands daar de enige toegelaten taal in alle openbare zaken van bestuur en gerecht. In het middelbaar onderwijs was een meer geleidelijke overgang naar het Nederlands voorzien.¹⁸ In Limburg leverden deze besluiten nauwelijks moeilijkheden op, behalve voor exclusief Franstaligen, bijvoorbeeld genaturaliseerde bestuurders als Hennequin en advocaten als Destouvelles. Vrijwel alle notariële akten waren al in het Nederlands.¹⁹ In 1814 waren de notulen van de Maastrichtse gemeenteraad overgegaan van het Frans naar het Nederlands.²⁰ Hennequin nam ontslag als Gedeputeerde en als lid van de Tweede Kamer omdat hij geen Nederlands sprak.²¹ Toen zijn gebrekkige Nederlands in de rechtszaal de lachlust van het publiek opwekte, antwoordde Destouvelles geïrriteerd: 'Les Flamands m'ont écorché les oreilles durant vingt-cinq ans de leur mauvais français, aujourd'hui je leur rends la pareille avec mon hollandais'.²² In de in dit artikel behandelde gemeenten ging de administratie meteen na het vertrek van de Fransen in 1814 over op het Nederlands, waarschijnlijk met een gevoel van opluchting, omdat het Frans daar nauwelijks werd gesproken. Een uitgebreide analyse van de situatie in Limburg werd op 2 februari 1821 aan minister van Justitie Van Maanen gestuurd door procureur-crimineel Nicolas Joseph Toussaint Cruts uit Maastricht, die onder Napoleon keizerlijk procureur in Utrecht was

Charles de Brouckère, gouverneur van Limburg 1815-1828
(bron: Collectie Gouvernement Maastricht).

geweest. Inzake het taalbesluit van Willem I vroeg hij om het Nederlands niet te snel verplicht te stellen, onder andere omdat vele notabelen in Limburg gewend waren Frans te spreken en omdat de algemene bevolking het Nederlands slecht beheerste. 'De verschillende spreekwijzen in de provincie Limburg gebruikelijk zijn niet dan brabbeltalen', meende hij.²³ Gouverneur De Brouckère schreef hierover aan Van Maanen op 31 maart 1821 dat Cruts gewoon de regering wilde dwarszitten en het Frans wilde laten domineren.²⁴ De houding van de adel en de Franstalige elite in de steden, zoals in Maastricht, ten opzichte van de Nederlandse taal is misschien het beste

18 Wils, 'De taalpolitiek', 83-84.

19 Kessels-van der Heijde, *Maastricht, Mestreech*, 109.

20 RHCL, archief Municipaliteit Maastricht 20.006 inv.nr. 28.

21 Kellens, 'Jean-François Hennequin', 66-68.

22 'De Vlamingen hebben mij 25 jaar om de oren geslagen met hun slechte Frans, vandaag betaal ik hen met gelijke munt met mijn Nederlands'; *Biographie Nationale*, deel 5 (Brussel 1876) kolommen 810-814.

23 Colenbrander, *Gedenkstukken*, deel 8, band 2, 518-519.

24 Colenbrander, *Gedenkstukken*, deel 8, band 2, 528-530.

samen te vatten met een citaat van een van hen, zoals meegedeeld door Van Maanens correspondent Georg L. Bergmann uit Lier op 22 maart 1829: 'Bientôt ce jargon détestable sera refoulé dans les marais fétides d'où il est sorti; on apprendra à messieurs les Hollandais à se servir de la langue européenne dans leurs discours parlementaires; plus tard ils finiront par nous en savoir gré'.²⁵

Een Koninklijk Besluit van 14 juni 1825 bepaalde dat alle middelbaar onderwijs erkenning door de overheid nodig had en onder haar toezicht diende te staan. Daarmee kwam een einde aan de zogenaamde kleinseminaries onder leiding van de katholieke geestelijkheid, waar onder andere toekomstige priesterstudenten werden voorbereid, maar ook algemeen onderwijs werd gegeven door katholieke geestelijken. Seminaries die uitsluitend de priesteropleiding dienden mochten wel bestaan, onder bisschoppelijk toezicht. Voor het wijsgerige deel van de priesteropleiding werd een Collegium Philosophicum gesticht te Leuven, onder staatstoezicht. Deze maatregelen veroorzaakten verzet in katholieke kring, waar zij werden beschouwd als een inperking van de vrijheid van onderwijs. In Limburg was hiervan echter weinig te merken: van kerkelijk verzet tegen de regering van Willem I was in Limburg in 1815-1830 geen sprake.²⁶ Elders in de Zuidelijke Nederlanden was er wel kerkelijke tegenwerking op lokaal niveau.²⁷

In 1829 verenigde een aantal oppositionele politici zich in de Limburgse afdeling van de Zuid-Nederlandse *Association Constitutionnelle*.

Deze afdeling had als leden onder andere Charles de Brouckère jr., Charles Destouvelles, Erasme Louis Surllet de Chokier, Jean Théodore Weustenraad, Werner-Joseph de Lamberts, en Godfroid-Renier Cox. Hennequin was de leider van deze afdeling.²⁸ De Brouckère jr. was de in Brugge geboren opstandige zoon van de regeringsgetrouwe gouverneur De Brouckère sr. Destouvelles was een advocaat uit Frankrijk die zich in de Franse tijd in Maastricht had gevestigd. Surllet de Chokier was een edelman, oorspronkelijk uit Luik afkomstig. Weustenraad was een in Maastricht geboren en in Luik opgeleide advocaat, die ook redacteur van de Franstalige Maastrichtse krant *l'Eclaireur* was.²⁹ De Lamberts was een edelman afkomstig uit Sint-Truiden.³⁰ Cox was in 1800 door Napoleon tot *maire* van Hasselt benoemd, en bleef *maire* / burgemeester tot 1817. De Brouckère jr. en Weustenraad waren jonge mannen, geboren in 1801 respectievelijk 1805. De andere leden van de *Association Constitutionnelle* waren van rijpere leeftijd: Hennequin geboren in 1772, Destouvelles in 1775, Surllet de Chokier in 1769, De Lamberts in 1775, en Cox in 1762. Deze leden van de *Association Constitutionnelle* stonden bekend als oppositioneel (tegen de regering van Willem I) en liberaal.

Zonder in exegese te willen vervallen moet hier in grote lijnen worden aangeduid wat in de negentiende eeuw onder liberalisme werd verstaan. Dat liberalisme wilde de rol van de staat beperken tot bescherming van de individuele vrijheid en van het nationale grondgebied. De staat diende de gelijkheid van alle burgers voor

25 Colenbrander, *Gedenkstukken*, deel 9, band 2, 552; 'Weldra zal dit afschuwelijke jargon teruggedrongen zijn in de stinkende moerasen waaruit het was opgestegen; we zullen de Hollandse heren leren om zich te bedienen van de Europese taal in hun parlementaire redevoeringen; later zullen zij ons daarvoor dankbaar zijn'.

26 Verbeet, *Limburg op de tweesprong*, 35-36.

27 Colenbrander, *Gedenkstukken*, deel 9, band 2, 434, 563.

28 Berkvens, 'Staatkundige en institutionele geschiedenis', 49; Kellens, 'Jean -François Hennequin', 70-71; Kellens, 'Werner de Lamberts', 79-80; Colenbrander, *Gedenkstukken*, deel 9, band 2, 733.

29 Voor zijn biografie: zie Lou Spronck, *Theodoor Weustenraad (1805-1849) en de 'Percessie van Scherpenheuvel'* (Hilversum 2009) (Maaslandse Monografieën nr. 72).

30 *Biographie Nationale*, deel 11, kolommen 176-178.

de wet te garanderen. Kerk en staat moesten gescheiden zijn, en de staat neutraal staan tegenover alle geloofsovertuigingen. Vrijheid hield de vrijheid van drukpers, vergadering en onderwijs in. Burgers dienden de ruimte te hebben zich te kunnen ontplooiën in de door hen gewenste zin, inclusief het recht hun materieel eigenbelang na te streven. Het liberalisme koos voor *liberté* en *égalité*, maar niet voor *fraternité*. Tegenover liberaal stonden termen als autoritair, reactionair, monarchaal en klerikaal. Thorbecke definieerde als het kenmerk van een liberale staat en een liberale regering 'dat zij de ontwikkeling van zelfstandige kracht bevorderen; zelfstandige kracht in provincie, gemeente, vereeniging en individu. Bevorderen, dat heet, de algemeene voorwaarden scheppen, waaronder die ontwikkeling mogelijk wordt.'³¹

Het is niet zo moeilijk om zich jonge mannen als De Brouckère jr. en Weustenraad als liberalen voor te stellen, maar bij Hennequin, Surlet de Chokier, Destouvelles en De Lamberts is dat lastiger. Hennequin en Destouvelles waren onbemiddeld in Nedermaas aangekomen en hadden zich in de Franse tijd zeer verrijkt, onder andere door transacties met in beslag genomen kerkelijke goederen. Hennequin en Surlet de Chokier voelden zich onder het dictatoriale bewind van Napoleon als een vis in het water. Surlet de Chokier, Charles de Brouckère en De Lamberts waren edelen. Deze leden van de *Association Constitutionnelle* waren in de eerste plaats doordrenkt van de Franse taal en cultuur, waartegen het protestantse en kille 'Holland' maar schraal afstak. Als regent van het onafhankelijke België verklaarde Surlet de Chokier in 1831 dat 'son opinion personnelle était toute française'.³² Hennequin en Destouvelles hadden in hun

Nederlandse carrière nadeel ondervonden van het feit dat zij geen Nederlands spraken, hoewel zij tot Nederlander waren genaturaliseerd.³³ In hun oppositie hebben de leden van de *Association Constitutionnelle* ongetwijfeld belang gehecht aan meer vrijheid van vergadering en drukpers, gezien de beperkingen op dit gebied door het bewind van Willem I. Vrijheid van onderwijs was eerder een streven van de katholieke geestelijkheid, die de invloed van de Nederlandse regering op de scholen wilde terugdringen. De leden van de *Association Constitutionnelle* waren zeker geen verdedigers van katholieke wensen op dit gebied.

Na de beroemd geworden opvoering van de Franse opera *La Muette de Portici* in Brussel op 24 augustus 1830 en de daaropvolgende onrust duurde het enige tijd voordat deze ook in Limburg doordrong. De frequente rapportage van gouverneur Maximilien de Beeckman aan Den Haag van augustus tot oktober 1830 sprak aanvankelijk van volkomen rust in Limburg. Geleidelijk echter liep de situatie uit de hand, tot aan het vrijwel volledig verdwijnen van het Nederlandse gezag in Limburg in oktober.³⁴ Van oktober 1830 tot juni 1839 werd geheel Limburg door België bestuurd, met uitzondering van Maastricht. De hieronder behandelde gemeenten gingen in oktober 1830 over van het Nederlandse naar het Belgische gezag. François Charles Antoine de Loë uit Mheer was de eerste Belgische gouverneur van Limburg (1830-1831)³⁵, opgevolgd door Jean-François Hennequin (1831-1834) en Werner Joseph de Lamberts (1834-1843, vanaf 1839 alleen in westelijk Limburg). Alle drie waren voormalige Franse officieren. Maastricht werd van 1831 tot 1839 voor Willem I bestuurd door buitengewoon commissaris Johan Eberhard

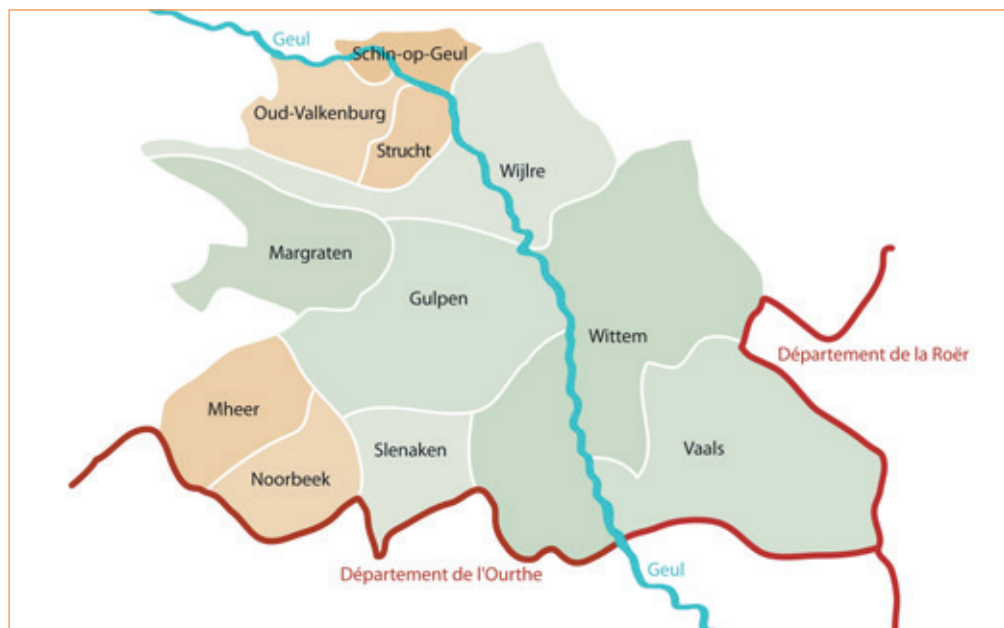
31 Geciteerd in Van Riel, *Geschiedenis van het Nederlandse liberalisme*, 220.

32 Colenbrander, *Gedenkstukken*, deel X, vierde stuk, p. 477; 'zijn persoonlijke opinie was volledig Frans'.

33 Prins, 'Fugitiëven en passanten', 35-36.

34 Gerretson, C., *Muiterij en scheuring 1830*, deel 1, 355-388.

35 Kellens, 'F.K.A. de Loë', 45-49.

De gemeenten (communes) van het in de Franse tijd ingestelde kanton Gulpen. De gemeentegrenzen zijn in 1830 nog dezelfde (bron: Schaapveld, *Bestuur en bestuurders*).

Paul Ernst Gericke. Gericke was niet vaak in Maastricht aanwezig, waarschijnlijk alleen in mei-juni 1831, november 1834, juni-juli 1835, augustus 1836, september-oktober 1837, september-november 1838, en vanaf juni 1839.³⁶ Hij was dus afwezig tijdens de Tiendaagse Veldtocht in augustus 1831. In de praktijk was Pierre André Servais Kerens, die vanaf 1818 lid van Provinciale Staten van Limburg was en vanaf 1819 gedeputeerde, de waarnemend gouverneur ter plaatse. De archiefmappen met in- en uitgaande correspondentie van Gericke en Kerens uit 1831-1839 bevatten geen observaties over de (inter-)nationale politieke ontwikkelingen.³⁷

Tijdens conferenties in Londen regelden de grote mogendheden de scheiding van België en

Nederland. Volgens het Traktaat van Londen van de XVIII artikelen van 26 juni 1831 bleef ongeveer de helft van de huidige Nederlandse provincie Limburg in Belgische handen, inclusief Maastricht. Na de Tiendaagse Veldtocht van augustus 1831 werd deze helft België ontnomen in het Traktaat van Londen van de XXIV artikelen van 15 november 1831 (artikel 4). In maart 1838 aanvaardde Willem I eindelijk het door de buitenlandse mogendheden opgestelde Verdrag der XXIV artikelen waarin de huidige grens tussen Belgisch en Nederlands Limburg werd vastgelegd. Daarmee werd het velen in Oost-Limburg wel duidelijk dat het Belgische bewind daar op zijn eind liep. Het Verdrag der XXIV artikelen werd tenslotte op 19 april 1839 in Londen ondertekend.

³⁶ RHCL, Provinciaal archief 04.01 inv.nrs. 3155-3157; Van Kempen, 'J.E.P.E. Gericke (1785-1845), buitengewoon commissaris', 56.

³⁷ RHCL, Provinciaal archief 04.01 inv.nrs. 10546 t/m 10650.

**De weerslag van de
regimewisselingen op
gemeentelijk niveau**

De lokale uitwerking van de regimewisselingen op nationaal niveau in 1830 en 1839 is onderzocht in acht gemeenten van het kanton Gulpen: Gulpen, Margraten, Mheer, Noorbeek, Slenaken, Vaals, Wijlre en Wittem. Dit kanton was een Franse constructie uit 1794, in 1815 overgenomen door het Verenigde Nederlandse Koninkrijk en in 1830 door België. Aanvankelijk bestond het uit zes communes (Gulpen, Margraten, Slenaken, Vaals, Wijlre en Wittem) en heette toen kanton Wittem. In 1802 werd het, onder de naam kanton Gulpen, uitgebreid met Mheer, Noorbeek, Oud-Valkenburg, Schin-op-Geul en Strucht. De bronnen voor de correspondentie en verslagen van de acht hier bestudeerde gemeentebesturen zijn vermeld in de aan het eind van dit artikel vermelde archiva-

lia, met de vindplaats en de periode waarover ze beschikbaar zijn.

Bij de bestudering van de verslagen en correspondentie van de gemeentebesturen valt op dat deze in spannende tijden, dat wil zeggen september-oktober 1830 en voorjaar-zomer 1839, geen enkele indicatie geven van de grote veranderingen die zich aankondigden. De gemeentebesturen gingen in 1830 van de ene tot de andere vergadering over van het Nederlands naar het Belgisch bewind, en in 1839 weer terug. Men legde de vereiste eed of verklaring af, en ging over tot de orde van de dag. De bezetting van de besturen werd deels aangepast, maar vaak bleven dezelfde personen aan. Dat gold ook voor de burgemeesters, bij wie een grote mate van continuïteit is aan te tonen (zie Tabel 1).

	1829-1830 Nederlands	1830-1831 Belgisch	1838-1839 Belgisch	1839-1840 Nederlands
Gulpen	Jan Abraham Mahr	Jan Michiel Smeets	Jan Michiel Smeets, Joannes Petrus Bruels	Joannes Petrus Bruels
Margraten	Franciscus Philippens, J.A. Engelen	Martinus Philippens	Martinus Philippens	Martinus Philippens
Mheer	Jean Thomas Aussems	Andries Joseph Frijns	Andries Joseph Frijns	Andries Joseph Frijns
Noorbeek	Jean Thomas Aussems	Jean Thomas Aussems, Jan Peeters	Jan Peeters	Jan Peeters
Slenaken	Corneil Michel Joseph Hausoul	Jean Henri Vaessen	Hubert de la Croix	Hubert de la Croix
Vaals	F.F.J.M.A. de Pelser Berensberg	F.F.J.M.A. de Pelser Berensberg	F.F.J.M.A. de Pelser Berensberg	F.F.J.M.A. de Pelser Berensberg
Wijlre	Jan Willem Pluymaekers	Jan Willem Pluymaekers	Jan Willem Pluymaekers	Jan Willem Pluymaekers
Wittem	Johannes Mathias Merckelbach	Johannes Mathias Merckelbach	Simon Josephus Hubertus Tack	Simon Josephus Hubertus Tack

Tabel 1 Burgemeesters in het kanton Gulpen.

Uitzonderingen waren in 1830 de nieuwe burgemeesters Jan Michiel (Jean Michel) Smeets van Gulpen en Jean Henri Vaessen van Slenaken. Smeets (1807-1887) was pas 23 jaar oud in 1830 en duidelijk Belgischgezind tot het einde van de Belgische tijd, zoals verderop zal blijken. In zijn geval leek het echter ook de bedoeling om de protestantse burgemeester Mahr te vervangen door een katholiek. Jan Michiel Smeets was de oudste zoon van Laurentius Smeets (1783-1835), die in 1825 de nog steeds bestaande Gulpener Bierbrouwerij had opgericht. De vervanging in 1839 van Smeets door de in 1834 als raadslid gekozen Joannes Petrus Bruels (ook wel Breuls, geboren 1790) hield waarschijnlijk verband met de te openlijk pro-Belgische opvattingen van Smeets. De nieuwe burgemeester van Slenaken, Joannes Henricus (Jean Henri) Vaessen (1771-1854), was veel ouder. Van 1796 tot 1814 was hij zonder onderbreking in Franse dienst geweest, als agent van Slenaken, secretaris van het kanton Wittem, ontvanger van Vaals en lid van het kiescollege van het arrondissement Maastricht. Hij sprak en schreef goed Frans en voor hem was een Franstalig Belgisch bewind een bekende en waarschijnlijk ook een wenselijke situatie. In de Nederlandse tijd tot 1830 was Lambert Vaessen assessor van Slenaken. In 1837 werd hij opnieuw benoemd tot assessor. Een familierelatie tussen Lambert en Jean Henri Vaessen is niet bekend, maar ligt wel voor de hand. Er bestonden ook huwelijksrelaties tussen de families Vaessen, De la Croix en Hausoul.

In de overige zes gemeenten was het, voor wat de positie van burgemeester in 1830 betrof, continuïteit wat de klok sloeg. In Margraten werd Franciscus Philippens in 1830, na een kort intermezzo van J.A. Engelen, opgevolgd door zijn zoon Martinus. Jean Thomas Aussems (1779-1845) was vanaf 1806 tot het begin van het Belgische bewind *maire* en burgemeester

van Mheer, later in de Nederlandse tijd ook burgemeester van Noorbeek. Zijn opvolger in Mheer, Andries Joseph Frijns, was in de Franse tijd al *adjoint* van Mheer geweest onder *maire* Aussems. Na de Belgische machtsovername werd Aussems op 18 november 1830 herkozen als burgemeester van Noorbeek. Op die dag werd ook Jan Peeters, die in 1828 al door Gedeputeerde Staten was benoemd tot gemeenteraadslid, herkozen als raadslid. In januari 1831 ruilden Aussems en Peeters van positie, en die situatie bleef onveranderd gedurende de rest van de Belgische tijd. In Vaals en Wijlre bleven de burgemeesters uit de Nederlandse tijd, De Pelser Berensberg en Pluijmaekers, ook de gehele Belgische periode in hun ambt, en ook na de Nederlandse wederinbezitting in 1839 bleven zij burgemeester. Anton de Pelser Berensberg (1778-1861) was F.C.A. de Clermont opgevolgd als burgemeester van Vaals in 1821, en bleef dat tot 1851. Door zijn huwelijk met Henriëtte Wilhelmine von Fürth was hij in het bezit van het kasteel van Lemiers gekomen. In 1822 was Anton de Pelser Berensberg opgenomen in de Nederlandse adel. In Wittem, tenslotte, was het burgemeesterschap een echte familieaangelegenheid. Johannes Mathias Merckelbach (1791-1838) was burgemeester van Wittem van 1815 tot 1837. Hij was een zoon van Simon Merckelbach (1751-1815), die *maire* van Wittem was in de Franse tijd en daarna burgemeester tot zijn dood in 1815. Vanaf 15 juli 1837 was Johan Simon Joseph Hubert Tack (1807-1841) burgemeester van Wittem tot zijn vroege dood.³⁸ Hij was een kleinzoon van Jean Pierre Tack en van moederszijde van Simon Merckelbach. Jean Pierre Tack was onder het ancien régime burgemeester geweest en in de Franse tijd *assesseur* (later *suppléant*) van de vrederechter van Gulpen, agent van Wijlre, lid van het arrondissementskiescollege en *maire* van Wijlre.

38 www.geni.com/projects/burgemeesters-in-limburg.

Ook bij het bekleden van de functies van assessor (schepen) en gemeenteraadslid was er een zekere mate van continuïteit tijdens de wisselingen van de wacht in 1830 en 1839. Voor zover te achterhalen was er, indien voornamen verschillen, dikwijls sprake van naaste familie, en ook waar familienamen verschillen, blijkt bij onderzoek dat vaak aangetrouwde relaties bestonden.³⁹ Naast de burgemeesters waren in de eerste Belgische gemeentebesturen in 1830 in Gulpen vier van de zeven overige leden al bij het oude bestuur betrokken geweest, in Noorbeek vier van de zes, in Slenaken twee van de zes, in Vaals drie van de acht en in Wijlre zeven van de acht. Van Margraten, Mheer en Wittem zijn niet alle namen achterhaald. Ook bij de verkiezingen na de invoering van de nieuwe Gemeentewet in 1836 werd een aantal personen gekozen die al in de Nederlandse tijd bij het bestuur waren betrokken, hoewel ook hier geen overzicht van alle namen bewaard is gebleven.

Zoals gezegd verliep de overgang van een Nederlandse naar een Belgische gemeente tamelijk geruisloos. De voorlopige Belgische regering vroeg eind oktober 1830 aan alle gemeentebesturen om een 'verklaring van verknochtheid aan het provisionele gouvernement van België'. Voor zover de documenten bewaard zijn gebleven, legden lokale bestuurders met diezelfde of vergelijkbare bewoordingen die verklaring af, Slenaken op 2 november, 'eenpaarlijk en een ieder in het bijzonder', en Noorbeek op 3 november. Margraten was wat trager, want pas in de vergadering van 2 december verklaarde het gemeentebestuur van Margraten zijn 'vereniging of onderwerping aan het *Gouvernement Provisoire*'. In november 1830 vroeg de voorlopige Belgische regering de gemeenten om deel te nemen aan een lening van vijf miljoen frank tegen vijf procent rente, maar alle acht gemeenten gaven hun precaire financiële situatie op als reden om daar niet op

in te gaan. Op 9 december 1830 berichtte de nieuwe burgemeester, dat in Slenaken niemand een vrijwillige bijdrage had gegeven 'ter ondersteuning der nootlijdenden, welke mede gewerkt hebben aan de onafhankelijkheid van Belgen'. Dat kwam omdat de gemeente toen nog onder het vorige bewind ressorteerde. Op 15 oktober 1833 meldde burgemeester Merckelbach aan districtscommissaris Van de Weyer in Valkenburg dat Wittem – omdat het een uitgestrekte gemeente was met slechts gehuchten – niet in staat was geweest om de Omwenteling van september 1830 te vieren. Dit doet denken aan de excuses die de agenten van de communes van het kanton Wittem onder het Directoire steeds aanvoerden om de republikeinse feestdagen niet te hoeven vieren. Dat de genegenheid voor België niet onbeperkt was blijkt ook uit een brief van 11 januari 1834 van burgemeester Pluijmaekers van Wijlre aan minister van Binnenlandse Zaken Charles Rogier, waarin hij vroeg om eindelijk betaling te krijgen voor de in januari 1831 aan de Franse generaal in Belgische dienst Anne François Mellinet geleverde transportmiddelen. Indien dit niet gebeurde zouden 'wij anders ons verplicht vinden eenpaarlijk onze demissie te nemen, zo gaarne als wij het Gouvernement van Belgien zouden willen blijven bedienen'.

De gemeenten gebruikten voor en na 1830 dezelfde registers voor hun correspondentie en notulen. Verslagen van de gemeenteraden waren altijd in het Nederlands, omdat de meeste leden geen Frans spraken. Een aantal burgemeesters beheerste het Frans wel. Burgemeester Jean Henri Vaessen van Slenaken, die van 1796 tot 1814 in Franse overheidsdienst was geweest en burgemeester jonkheer De Pelsler Berensberg, die in de Franse tijd *conseiller municipal* van Vaals was geweest, schreven hun brieven aan Belgische instanties altijd in het Frans, burgemeester Johannes Mathias

39 www.allelimburgers.nl.

Merckelbach van Witterm regelmatig, en burgemeester Pluijmaekers van Wijlre af en toe. De teksten van de andere burgemeesters en de notulen van alle gemeenteraden bleven de gehele Belgische periode in het Nederlands. Van tweetalige voorbedrukte formulieren, zoals die bijvoorbeeld werden gebruikt voor de processen-verbaal van de verkiezingen in 1836, links in het Frans en rechts in het Nederlands, werd in alle gemeenten alleen de Nederlandse helft ingevuld.

In oktober-november 1830 droeg het voorlopige Belgische bewind de gemeenten op een nieuw bestuur te kiezen. De praktische organisatie van een verkiezing was in handen van een stembureaucommissie, net als in de Franse en Nederlandse tijd. In elk stembureau werd deze eerst gekozen, met een voorzitter, stemmentellers en een secretaris, waarna de eigenlijke verkiezing plaats vond. Wanneer vacatures ontstonden in het gemeentebestuur werden

tussentijdse verkiezingen georganiseerd. De Belgische Gemeentewet van 1836 gaf een duidelijke nieuwe basis voor de gemeentelijke verkiezingen. In de hier besproken gemeenten vonden de eerste (en laatste) verkiezingen volgens dit model plaats op 14 juli 1836. Van de meeste van deze gemeenten zijn de processen-verbaal van deze verkiezingen bewaard gebleven, met uitzondering van Gulpen en Slenaken. Kiesgerechtigd waren degenen die minstens 10 gulden belasting betaalden, inclusief de patentbelasting. Mede hierdoor was het aantal kiezers beperkt, enkele procenten van het inwonertal, zoals in Tabel 2 wordt getoond. Voor de verkiezingen van 1836 kwamen meer kiesgerechtigden opdagen dan voor de meeste andere verkiezingen. Na de terugkeer van het Nederlandse bewind in 1839 werden, voor zover nodig geacht, nieuwe gemeentebestuurders benoemd voor een periode van één jaar, in afwachting van nieuwe verkiezingen.

gemeente	aantal inwoners*	aard verkiezing	aantal stemmers
Gulpen	1577	verkiezing kandidaat-raadsleden 1826	50
Gulpen	1577	verkiezing raadslid 1834	19
Gulpen	1577	verkiezing van een nieuw gemeentebestuur 1836	81
Margraten	821	verkiezing nieuw Belgisch gemeentebestuur 1830	27
Margraten	821	verkiezing van een nieuw gemeentebestuur 1836	47
Mheer	794	verkiezing nieuw Belgisch gemeentebestuur 1830	7
Mheer	794	verkiezing van een nieuw gemeentebestuur 1836	47
Noorbeek	727	verkiezing nieuw Belgisch gemeentebestuur 1830	38-45
Noorbeek	727	verkiezing nieuw gemeentebestuur 1836	54
Vaals	2560	verkiezing van een assessor en een raadslid 1833	18
Vaals	2560	verkiezing van een nieuw gemeentebestuur 1836	50
Wijlre	1362	verkiezing nieuw Belgisch gemeentebestuur 1830	niet bekend
Wijlre	1362	verkiezing van een nieuw gemeentebestuur 1836	60
Witterm	2820	verkiezing van een nieuw gemeentebestuur 1836	89

Tabel 2 Aantallen stemmers bij enkele verkiezingen in geselecteerde gemeenten. * bron: *Almanach de la province de Limbourg pour l'année 1823*.

Tijdens de Belgische tijd was godsdienst alleen in Vaals en Gulpen onderwerp van tweespalt in het lokale bestuur. Die twee gemeenten waren de enige van de acht waar de bevolking niet homogeen katholiek was. Een protestantse minderheid speelde er de hoofdrol tijdens het Staatse bewind, en zij behield relatief veel invloed in de Franse tijd en tijdens het Verenigd Koninkrijk. In de Belgische tijd kwam daar een einde aan.

Op 30 oktober 1830 kozen 64 burgers van Vaals in opdracht van de voorlopige Belgische regering een nieuw gemeentebestuur, en op dezelfde dag stuurde De Pelser Berensberg het proces-verbaal van deze verkiezing naar commissaris De Renesse in Tongeren. De Pelser Berensberg bleef burgemeester, Frederik Hendrik von Clermont bleef assessor, en twee raadsleden werden ook herkozen: Jan Pieter Munnix en Paul Nicolai. Nieuwe leden van het bestuur waren Pierre Joseph Mertens (tweede assessor), Jean Joseph Klinkenberg, J. Simon Gorres, Leonard Herman Hartmann en Jan Joseph Vliex. Deze laatste had zijn in 1808 geboren en in 1821 overleden zoontje Peter Napoleon genoemd. Het oude gemeentebestuur had uit 5 protestanten en 4 katholieken bestaan, het nieuwe bestuur telde slechts één protestant, Von Clermont. Von Clermont was ook de enige overgebleven vertegenwoordiger van de voorheen invloedrijke Vaalser fabrikanten in het gemeentebestuur.⁴⁰ Frederik Hendrik von Clermont (1784-1861) was een zoon van Carl Theodor Arnold de Clermont, die in de Franse tijd lid van de *conseil général* van Nedermaas was, en een jongere broer van Friedrich Carl Arnold de Clermont, die na het vertrek van de Fransen burgemeester van Vaals was van 1814 tot 1821.

Bij de overgang naar het Belgische bestuur

in november 1830 werd de protestanten de toegang tot de kerk van Gulpen ontzegd door de pastoor en het nieuwe gemeentebestuur. Ds. Coenraad Gerard van Huls hield het in mei 1831 voor gezien in Gulpen, en werd pas in februari 1834 opgevolgd door Joachim Willem Suringar.⁴¹ Veel aandacht werd in 1833-1836 besteed aan een twist en rechtszaak tussen het gemeentebestuur en de kleine protestantse gemeenschap in Gulpen die daar sinds de Staatse tijd was gevestigd. Burgemeester Smeets schatte de omvang van die gemeenschap eerst op 15-20 personen, in 1838 echter op 70 personen, van wie 36 van buiten Gulpen. Deze twist ging over de predikantswoning en het gezamenlijk gebruik van de kerk door katholieken en protestanten (simultaneum), dat het nieuwe Belgische gemeentebestuur had afgeschaft.⁴² Hierbij werden zelfs de gouverneur, koning Leopold en de Nederlandse autoriteiten betrokken. *Maire* Smeets hoopte in een brief aan de procureur in Tongeren 'dat er een einde kome aan de misbruiken en tracasserien gepleegd van zijde der protestanten die zich dagelijks vermenigvuldigen'. De protestantse kerkenraad nam waarschijnlijk de in Maastricht geboren, vanaf 1833 in Tongeren werkzame advocaat Joseph Laurent Jaminé in de arm. Uiteindelijk werd het godsdienstige conflict opgelost door de protestantse gemeenschap van Gulpen een stuk grond te schenken voor een eigen kerk. De Belgische regering had op 11 juli 1835 besloten om in vier Zuid-Limburgse plaatsen, waaronder Gulpen, de bouw van een protestantse kerk te bekostigen. Het zogenaamde Leopoldskerkje van Gulpen werd op 27 augustus 1837 ingewijd, nadat het consistorie bij notariële akte van 12 december 1835 alle rechten op eigendom en gebruik van de katholieke kerk had afgestaan. Het parochiebestuur

40 Thewissen, *De reacties*, 51-54.

41 Het RHCL beheert het archief van de familie Suringar, nr. 21:308A.

42 Voor het simultaneum: zie W.A.J. Munier, *Het simultaneum in de Landen van Overmaas. Een uniek instituut in de Nederlandse kerk-geschiedenis (1632-1878)* (Leeuwarden 1998) (Maastrandse Monografieën nr. 61).

Leopoldskerkje in Beek (bron: Wikimedia Commons).

en het gemeentebestuur tekenden de overeenkomst op 18 februari 1836. De uitgenodigde burgemeester, secretaris, vrederechter en griffier verschenen niet bij de opening van de nieuwe kerk in 1837.⁴³

De 23-jarige protestant Jan Bernard Hendrik Vrijthoff, die voor de kerkgang in augustus 1834 van zijn buitenhuis in Bemelen naar Gulpen was gekomen, werd in het huis van protestantse vrienden (Boymans) doodgeschoten vanuit de er tegenover liggende gendarmeriekazerne door de Belgische brigadier Buysen. Hij was enig kind van Leonard Bernard Adriaan Vrijthoff, die in de Franse tijd belastingontvanger, lid van de *conseil municipal* en vrederechter was in Gulpen, en daarna werd geadeld en een loopbaan in dienst van het Verenigde Koninkrijk had. In augustus 1839 werd hij nog vermeld als provinciaal belastinginspecteur van Limburg. Vader Vrijthoff noemde het een politieke moord en schakelde commandant Dibbets van Maastricht in. Deze trad in overleg met de chef van de Belgische generale staf, de Franse generaal baron François-Alexandre Hurel. Hurel droeg de zaak over aan de Belgische justitie, die na onderzoek concludeerde dat het een ongeluk betrof.⁴⁴

Volgens artikel 70 van de Belgische gemeentewet van 1836 waren colleges van burgemeester en schepenen verplicht om jaarlijks, in een openbare zitting van de gemeenteraad, een rapport over het bestuur en de toestand van de gemeente voor te leggen, alvorens de begroting voor het komende jaar te bespreken. Vele van deze rapporten uit 1838 zijn bewaard gebleven.⁴⁵ Alle rapporten zijn in het Nederlands, op die van Roermond en Sittard na. Vaals rapporteerde als eerste op 29 december 1837, de

andere gemeentebesturen produceerden hun eerste rapport in april 1838. Sommige waren heel summier, andere uitgebreider, en de geboden informatie verschilde van gemeente tot gemeente. Kennelijk waren de eerste rapporten een proef en werd daarna opdracht gegeven tot standaardisering in zeven paragrafen (onder andere financiën, onderwijs, armenzorg, politiezaken en wegen), want een tweede serie uit de periode eind augustus tot begin oktober was veel gelijkvormiger. In het algemeen waren de verslagen positief van toon.

De nadering van de Limburgse deling

Het jaar 1838 was onrustig in het kanton Gulpen en in heel Oost-Limburg. In maart 1838 werd officieel bekend gemaakt dat Willem I de XXIV artikelen had aanvaard, maar kennelijk gingen hierover al geruchten in februari van dat jaar, want toen ontstond er een petitiebeweging om Belgisch te mogen blijven. Deze actie ging door na het besluit van Willem I, en in mei werd daar een vlaggenactie aan toegevoegd. Het was de bedoeling om overal de Belgische driekleur uit te steken. Het uitsteken van de Belgische vlag was, net als de petitie, een in heel Oost-Limburg georkestreerde actie tegen de XXIV artikelen.⁴⁶

In Vaals was douane-ontvanger Vossen vanaf februari 1838 bezig met een petitie (in het Frans) aan koning Leopold om Belgisch te blijven. Burgemeester De Pelser Berensberg riep hiervoor de gemeenteraad bijeen. De raad had inlichtingen dat men in het gehele kanton, met uitzondering van de hoofdplaats (Gulpen), weigerde de Belgische vlag te gebruiken. Als Vaals wel die vlag zou uithangen, zouden de Pruisen van Aken dat Vaals kwalijk nemen en de Vaalse

43 Ubaghs, 'Geschiedkundig overzicht', 313; Korporaal, *Veilig onder dit dak*, 16-19 en 78.

44 RHCL, archief Opperbevelhebber Maastricht 07.Eo3 inv.nr. 45; RHCL; familiearchieven 16.1143 inv.nr. 1.

45 RHCL Provinciaal archief 04.01 inv.nr. 10774; de verslagen van de gemeenten die nu in Nederland liggen worden in Maastricht bewaard.

46 Haanen, 'Vive les Belges', 142.

industrie tegenwerken. De Belgische afscheiding was niet populair bij Duits-nationale kringen vanwege de vermeende Franse invloed in het nieuwe land.⁴⁷ De gemeenteraad verbood het gebruik van de Belgische vlag. Er volgden schermutselingen om die vlag wel of niet op de kerktoeren te plaatsen, waarbij de kerkdeur werd opengebroken door een groep ‘crapules’ (zoals de burgemeester hen noemde), opgehitst met drie vaten bier. De Pelser vond dat het gezag van het gemeentebestuur werd ondermijnd, en schreef hierover, namens de gemeenteraad, op 15 mei aan de *procureur du roi* in Tongeren en op 31 mei zelfs aan de minister van Justitie, maar die zagen geen reden om de belhamels aan te pakken.

Politiechef Johannes Jacobus Hennequin van Maastricht (geen familie van Jean-François Hennequin)⁴⁸ produceerde in juni 1838 een uitvoerig verslag van de in februari 1838 georganiseerde pro-Belgische petitie en de vlaggenactie van mei 1838 in het district Maastricht.⁴⁹ Tussen beide acties in lag dus het bekend worden van de ommezwaai van Willem I. Hennequin vermeldde alle namen van inwoners – functionarissen en gewone burgers – die hieraan hadden deelgenomen. Hierbij stond ook een aantal lokale bestuurders uit het kanton Gulpen. In de gemeente Gulpen hadden oud-burgemeester Smeets, de nieuwe burgemeester Jan Pieter Bruels, schepenen Joannes Bernardus Hoofs en Bartholomeus Voncken, enkele raadsleden, gemeentesecretaris Alexander Hensling, gemeenteontvanger Jean Simon Hollman (die in de Franse tijd waarnemend *maire* van Margraten was geweest in 1811-1813) en de heer van Neubourg, Oscar de Marchant et d’Ansembourg, de petitie ondertekend. Bij de

vlaggenactie werden alleen Bruels en Hensling genoemd. In Mheer had burgemeester en oud-gouverneur François Charles Antoine de Loë-Imstenraedt de petitie getekend. Kort daarna stierf hij, op 17 juni 1838. Zijn opvolger Andries Joseph Frijns had ook de petitie getekend en deed later mee met de vlaggenactie. In Wijlre hadden schepenen Joseph Mullenbroek en Jan Alexander Sluismans de petitie getekend, en in Wittem schepenen Johan Mathieu Watrin en raadsleden Vliegen en Daniel Joseph Mohnen. Uit Margraten, Noorbeek, Slenaken en Vaals werden door Hennequin geen lokale bestuurders als activist aangemerkt. Het is duidelijk dat na de aanvaarding van de XXIV artikelen door Willem I in maart de vlaggenactie van mei minder populair was dan het tekenen van de petitie in februari. Zo had burgemeester J. Lambert Franssen van Valkenburg wel de petitie getekend – samen met schepenen Jan Guillaume Smeets en Godefroid Ant. Vijghen, en drie raadsleden – maar weigerde hij op 7 mei 1838 de Belgische vlag uit te steken. Hij moest hier toe worden gedwongen.⁵⁰ Toch was ook de respons op de petitiebeweging maar beperkt en in 1839 viel de protestbeweging in Oost-Limburg helemaal in elkaar.⁵¹

Oost-Limburg onder Nederlands gezag

De overgang naar het Nederlands gezag in 1839 verliep zonder grote problemen, net als de overgang in 1830. Willem I had twee commissarissen van wederinbezitting benoemd, de hierboven al vermelde Gericke, buitengewoon commissaris sinds 1831, en A.J.L. Borret.⁵² Er werd weinig verzet gemeld, eerder apathie, hoewel Nederlandse militairen daar minder

47 Leerssen, ‘Een nieuw repoussoir’, 188-189.

48 Wingens, ‘Twee Hennequins’, 61.

49 RHCL, Archief Opperbevelhebber Maastricht, 07.E03 inv.nr. 55.

50 Thewissen, *De reacties*, 63.

51 Van der Heijden, *Maastricht en de separatistische dreiging*, 33-34.

52 Van Kempen, ‘Mr. A.J.L. Borret (1782-1858), en J.E.P.E. Gericke (1785-1845)’, 85.

optimistisch over waren. De wederinbezitting in de gemeenten werd, namens beide commissarissen, gedaan door de leden van de Provinciale Raad. Voor de kantons Maastricht-Noord, Gulpen en Meerssen was dat M.J. Schoenmaeckers.⁵³ In het verslag van Schoenmaeckers van 24 juni 1839 lezen we, dat hij na aankomst in Gulpen op zaterdag 22 juni meteen doorreisde naar Wittem, omdat de brigade der marechaussee in Gulpen op vertrek naar Vaals stond. Omdat het gemeentebestuur in Wittem afwezig was, ging Schoenmaeckers door naar Vaals, waar hij de wederinbezitting afkondigde in aanwezigheid van het gemeentebestuur. Daarna keerde hij terug naar Wittem en Gulpen, waar hij de proclamatie zelf verrichtte. Aan de burgemeesters overhandigde hij de aanplakbiljetten om dat in de overige dorpen van die gemeenten te doen, wat de burgemeesters welwillend toezegden. Aan het verslag zijn korte verklaringen van de burgemeesters (onder andere van burgemeester Bruels van Gulpen) toegevoegd dat zij de proclamatie hadden ontvangen en waren geïnformeerd door Schoenmaeckers.⁵⁴

We zien dat de nieuwe gemeentebesturen van 1839 werden samengesteld uit personen die al vóór de Belgische tijd in functie waren en andere die vanaf 1830 in het bestuur waren terechtgekomen. De archivalia geven voor Margraten, Mheer en Wittem onvoldoende of zelfs geen informatie over dit overgangsproces in 1839. In Gulpen werd de activistische burgemeester Smeets vervangen door de subtielere Bruels. Bij de laatste raadsvergadering onder Belgisch gezag van 15 maart 1839 waren beiden aanwezig. Smeets tekende als burgemeester, hoewel Bruels die functie op 14 januari 1839 van hem had overgenomen, zoals gouverneur De Lamberts op 23 januari aan commissaris

Van de Weyer had bericht.⁵⁵ In de daaropvolgende raadsverslagen bleek niets van een machtsoverdracht. Op 3-7 juli 1839 schreef Smeets, nu als oud-burgemeester, vijf brieven aan de commissarissen van wederinbezitting, waarin hij voldeed aan hun eisen, onder andere het inleveren van vijftien akten met de eed of belofte van trouw van alle ambtenaren van de gemeente. Op 25 juli 1839 werd Bruels in het notulenregister vermeld als burgemeester. Smeets was wel aanwezig bij deze vergadering, nu als raadslid, maar op 4 oktober 1839 werd hij niet meer vermeld. Ingevolge het besluit van de Staatsraden Commissarissen des Konings van 27 december 1839 werd een voorlopig nieuw bestuur ingesteld, ingaande op 1 januari 1840 en voor de periode van één jaar, bestaande uit schepenen Hendrik Smeets en leden Jan a Campo, Jan Machiel Peerboom en voormalig burgemeester Jan Abraham Mahr. Hendrik (Henri) Smeets, Jan a Campo en Jan Machiel Peerboom waren in 1830 gekozen als raadsleden in het eerste Belgische gemeentebestuur. Jan a Campo was daarvoor al raadslid vanaf 1826 en assessor vanaf 1828. Peerboom was in 1828 wel voorgesteld als kandidaat-raadslid maar was toen niet benoemd.

In Noorbeek waren de raadsnotulen van 28 oktober 1839 de eerste die werden genoteerd onder het nieuwe Nederlandse bestuur. Op die dag stelde de gemeenteraad voor om Gerard Stephanus Melen voorlopig tot secretaris te benoemen. Melen was in 1837 tot raadslid gekozen. Op 15 november 1839 werden Jan Thomas Aussems en Jan Petrus Teneij vermeld als leden van de gemeenteraad. Aussems was oud-burgemeester onder het vroegere Nederlandse bewind en in 1833 gekozen tot raadslid. Teneij was raadslid vanaf 1837. Op 14 januari 1840 dienden Andries Josef Denis en

53 Ament, *Van Belg tot Hollander*, 43, 67-68, 103-106.

54 RHCL, Provinciaal archief 04.01 inv.nr. 10679.

55 RHCL, Provinciaal archief 04.01 inv.nrs. 10768 en 11863.

Willem Lemlijn, die door de Heeren Staatsraden Commissarissen tot schepenen waren benoemd, de eed af te leggen. Lemlijn, die in 1836 tot raadslid was gekozen, wilde de functie echter niet aannemen. Daarop werden Andries Josef Denis en Gerard Stephanus Melen geïnstalleerd als schepenen. Denis was al raadslid en assessor geweest vóór de Belgische tijd en bleef schepen gedurende de hele Belgische periode.

In Slenaken is opvallend dat de gemeenteraad na de laatste vergadering onder het Belgische bewind op 20 december 1838 niet meer bijeenkwam tot 5 december 1839, nu onder Nederlands bestuur. De notulen van deze vergadering werden ondertekend door hetzelfde bestuur als in 1836-1838. Dat was in de eerste plaats burgemeester Hubert de la Croix die in januari 1830 door de Nederlandse Gedeputeerde Staten tot raadslid werd benoemd, onder het Belgisch bewind tot raadslid werd herkozen en in 1836 benoemd tot burgemeester. Na 1839 bleef hij burgemeester. Laurens Hutzemakers, die in november 1830 gekozen was als schepen in het nieuwe Belgische gemeentebestuur, bleef ook aan in 1839. In 1840 werden wel enkele nieuwe raadsleden geïnstalleerd.

Op 23 juni 1839 schreef burgemeester De Pelser Berensberg van Vaals voor het eerst aan de commissarissen van Willem I, om te berichten dat de gedelegeerde Schoenmaeckers de dag tevoren de proclamatie van wederinbezitting had voorgelezen. De Pelser had daarna meteen een kopie van de proclamatie aan het gemeentehuis en aan de kerk laten plakken. In zijn brieven ging de burgemeester nu weer op het Nederlands over. Op 28 november 1839 stuurde hij aan districtscommissaris Guillaume Kerens de Wolfrath een verslag van de vergadering van de gemeenteraad van 20 november, over de geplande uitloting van raadsleden op 1 januari 1840 (volgens het Belgische systeem). De Pelser verzocht de commissaris om alle uitgelote leden te mogen laten aanblijven, die 'alle zonder uitnaam zeer brandzedelijke mensen

zijn dewelke met den grootsten ijver hunne functiën bekleed hebben'. Op 10 januari 1840 installeerde burgemeester De Pelser Berensberg Andries Joseph van Rey als schepen, en Jan Pieter Munnix, Paulus Nicolay en Joseph Hamers als raadsleden. Zij legden de voorgeschreven eed af. Op 24 februari 1840 werd Jan Gerard Brouwers, die al in 1836 was gekozen als raadslid, geïnstalleerd als vierde raadslid. De Pelser Berensberg bleef aan als burgemeester. Munnix en Nicolay waren al raadslid sinds 1820 respectievelijk 1826. Munnix was in 1833 gekozen als assessor en Van Rey was in 1836 benoemd tot tweede assessor. Hamers was een nieuwigeling.

De laatste brief van burgemeester Pluijmaekers van Wijlre aan de Belgische commissaris Van de Weyer dateerde van 8 juni 1839. Zonder enige indicatie van een bewindswisseling in het correspondentieregister is de volgende brief van 25 juni 1839 gericht aan de 'grootedelachtbare Heeren Commissarissen zijner Majesteit Koning der Nederlanden'. Pluijmaekers berichtte dat de proclamatie van 22 juni was afgekondigd en aangeplakt. De dagen erna schreef Pluijmakers aan districtscommissaris Kerens de Wolfrath dat hij alle instructies had doorgegeven aan het gemeentebestuur en de ambtenaren, en dat alle ambtenaren de eed hadden afgelegd. De enige die de eed niet wilde afleggen was gemeenteontvanger Hollman, omdat hij als controleur geplaatst was bij het 'Belsch' gouvernement. Niettemin zou hij graag zijn functie van ontvanger behouden. Hij werd echter ontslagen en tijdelijk vervangen door de ontvanger van Gulpen, Reintjens, die overigens zijn zwager was.

Conclusie

Uit de bestudeerde correspondentie en verslagen van het lokale bestuur van een aantal gemeenten in Zuid-Limburg is de conclusie te trekken dat de lokale bestuurders niet de duidelijk pro-Belgische gezindheid vertoonden die bij een groot deel van de adel en de stedelijke nota-

belen is beschreven. Dat kwam deels ook omdat het Belgische bewind het Frans gebruikte als bestuurs taal, welke taal door de meeste gemeenteraadsleden niet werd verstaan. De meeste lokale bestuurders lieten de bewindswisselingen in 1830 en 1839 gelaten over zich heen komen en spraken – op enkele uitzonderingen na – geen openlijke voorkeur uit voor één van beide systemen. Dat was trouwens ook het geval geweest bij de wisselingen van het ancien régime naar Frans staatsburgerschap in 1794-1795 en van het Franse keizerrijk naar het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in 1814-1815. Voor wat betreft 1838-1839 liet Haanen voor Weert een ander geluid horen, maar het is de vraag in hoeverre de petitie uit die tijd breed gedragen en begrepen werden in Limburg.⁵⁶ De eerdere petitiebewegingen van 1828-1830 hadden al weinig weerklank gevonden in Limburg.⁵⁷ Er bestond een aanzienlijke mate van continuïteit in de personele bezetting van de gemeentebesturen tussen de periode vóór 1830, de Belgische tijd en de periode na 1839. In 1838 begonnen de meeste lokale bestuurders in het kanton Gulpen zich voorzichtig van het Belgische bewind af te wenden vanwege de verwachte splitsing van Limburg. De stemming was zeker niet pro-Nederlands, en pro-Belgische sentimenten bleven bestaan, vooral bij een aantal notabelen. In 1842 berichtten de commandant van Maastricht, Andries Jan Jacob baron des Tombe, en de commandant van de marechaussee in Limburg, J.J.C. Hoppenbrouwers, aan de Directeur-Generaal van Oorlog dat de openbare gezindheid verslechterd was, onder andere door sympathie voor België, door de legering van Noord-Nederlandse soldaten in Limburg en vooral door de als te drukkend ervaren belastingen.⁵⁸ Ook hier is weer de vraag in hoeverre dit vooral notabelen betrof dan wel de algemene bevolking. In het

revolutiejaar 1848 zou de gezindheid van de bevolking ten opzichte van het Nederlands gezag opnieuw ter discussie staan.

Archivalia

- RHCL, Frans archief 03.01 inv.nr. 4463 (auditeur-onderprefect, 1 april 1813 t/m maart 1814).
- RHCL, archief van het Provinciaal Bestuur 04.01 inv.nrs. 10546-10650 (ingekomen en uitgaande stukken van Gericke van Herwijnen, 1831-1839).
- RHCL, archief van het Provinciaal Bestuur 04.01 inv.nr. 10768 (administrations communales - nominations)
- RHCL, archief van het Provinciaal Bestuur 04.01 inv.nr. 11863 (archief Van de Weyer inzake wijzigingen gemeenteraden 1839).
- RHCL, archief van het Provinciaal Bestuur 04.01 inv.nr. 10774 (Rapports sur l'administration et la situation des affaires des communes);
- RHCL, archief van het Provinciaal Bestuur 04.01 inv.nr. 11863 (archief Van de Weyer inzake wijzigingen gemeenteraden 1839).
- RHCL, archief Municipaliteit Maastricht 20.006 nr. 28.
- RHCL, familiearchieven 16.1143 inv.nr. 1.
- RHCL, archief Opperbevelhebber Maastricht 07.E03 inv.nrs. 38, 45 en 55.

56 Haanen, 'Vive les Belges', 143-145.

57 Ramakers, *De petitiebewegingen*, 82-83; van der Heijden, *Maastricht en de separatistische dreiging*, 30.

58 RHCL, Archief Opperbevelhebber Maastricht, 07.E03 inv.nr. 38.

gemeente	aard van de documenten	periode beschikbaar	vindplaats
Gulpen	vergaderingen gemeentebestuur	1826-1836	Rijckheyt T401 nr. 7
Gulpen	notulen gemeenteraad	1836-1847	Rijckheyt T401 nr. 8
Gulpen	correspondentie gemeente	1834-1839	Rijckheyt T401 nr. 55
Gulpen	correspondentie gemeente	1839-1848	Rijckheyt T401 nr. 56
Margraten	notulen gemeenteraad	1819-1831	RHCL 30.004 nr. 196
Margraten	verslagen van verkiezingen	1830-1839	RHCL 04.01 nr. 11076
Mheer	notulen gemeenteraad	1821-1847	RHCL 30.006 nr. 1
Mheer	verslagen van verkiezingen	1830-1839	RHCL 04.01 nr. 11076
Noorbeek	besluiten gemeenteraad	1825-1837	RHCL 30.008 nr. 32
Noorbeek	besluiten gemeenteraad	1838-1848	RHCL 30.008 nr. 32a
Noorbeek	verslagen van verkiezingen	1830-1839	RHCL 04.01 nr. 11076
Noorbeek	correspondentie gemeente	1830-1839	RHCL 30.008 nr. 47
Slenaken	correspondentie burgemeester en besluiten gemeenteraad	1820-1836	Rijckheyt T403 nr. 10
Slenaken	besluiten gemeenteraad	1836-1842	Rijckheyt T403 nr. 11
Vaals	notulen gemeenteraad	1824-1854	archief Vaals nr. 72
Vaals	correspondentie gemeentebestuur	1826-1834	archief Vaals nr. 131
Vaals	register correspondentie gemeentebestuur	1834-1846	archief Vaals nr. 132
Vaals	verslagen van verkiezingen	1830-1839	RHCL 04.01 nr. 11080
Wijlre	besluiten gemeenteraad	1829-1835	Rijckheyt T405 nr. 16
Wijlre	correspondentie gemeente	1832-1835	Rijckheyt T405 nr. 31a
Wijlre	correspondentie gemeente	1837-1851	Rijckheyt T405 nr. 32
Wijlre	verslagen van verkiezingen	1830-1839	RHCL 04.01 nr. 11080
Wittem	register van bekendmakingen	1835-1837	Rijckheyt T407 nr. 24
Wittem	kopieën van verzonden stukken	1823-1834	Rijckheyt T407 nr. 43
Wittem	verslagen van verkiezingen	1830-1839	RHCL 04.01 nr. 11080

Tabel 3 Gemeentelijke archieven.

Literatuur

- Ament, H.G.M., *Van Belg tot Hollander. Het herstel der souvereiniteit van koning Willem I over de huidige provincie Nederlands-Limburg in juni 1839 en de eerste maanden van het voorlopig bestuur aldaar uitgeoefend*, doctoraalscriptie Katholieke Universiteit Nijmegen 1983.
- Berkvens, Louis, 'Staatkundige en institutionele geschiedenis, 1794-1867' in: *Limburg. Een geschiedenis, vanaf 1800* (Maastricht 2015) 23-66.
- *Biographie Nationale*, deel 11 (Brussel 1890-1891).
- Colenbrander, H.T., *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840* (10 delen) (Den Haag, 1905-1922).
- Gerretson, C., *Muiterij en scheuring 1830* (2 delen) (Leiden 1936).
- Geurts, A.J., 'Historische aspecten van de provincies Limburg 1815-1848', *Maasgouw* 105 (1986) 50-78.
- Haanen, Emile, 'Vive les Belges, merde pour les Hollandais', in: *Weert in woord en beeld: Jaarboek voor Weert* 4 (1989) 140-151.
- Heijden, R.P.W.J.M. van der, *Maastricht en de separatistische dreiging: de reacties van de inwoners van Maastricht op het Nederlands gezag en het Limburgs separatisme in de jaren 1839-1848*, doctoraalscriptie Rijksuniversiteit Utrecht 1988.
- Hennequin, J.F. et al., *Précis des faits relatifs à la destitution et à la poursuite devant les tribunaux de Messieurs Hennequin un des bourgmestres, A. Lekens, Mockel cadet, J. B. Hardy, P. J. Cools, J. Bemelmans, B. Crutz, Stringnart aîné, T. baron d'Eimmenghaus-Frederking, et Destouvelles, conseillers de la Régence de la ville de Maastricht* (Maastricht, zonder jaartal).
- Jacobs, Lambert, *Grenzen verlegd. Charles Roemers (1748-1838), een Maaslands regent in roerige tijden*, proefschrift Radboud Universiteit, 2018.
- Kellens, M., 'F.K.A. de Loë (1789-1838), gouverneur van Limburg, 1830-1831', in: Wieland, J.H.M. et al. (ed.), *De Gouverneurs in de beide Limburgen 1815-1989* (Maastricht 1989) (Werken LGOG deel 11) 45-49.
- Kellens, M., 'Jean-François Hennequin (1772-1846), gouverneur van Limburg, 1831-1834', in: Wieland, J.H.M. et al. (ed.), *De Gouverneurs in de beide Limburgen 1815-1989* (Maastricht 1989) (Werken LGOG deel 11) 62-76.
- Kellens, M., 'Werner de Lamberts (1775-1849), gouverneur van Limburg, 1834-1843', in: Wieland, J.H.M. et al. (ed.), *De Gouverneurs in de beide Limburgen 1815-1989* (Maastricht 1989) (Werken LGOG deel 11) 77-83.
- Kempen, A.F.J. van, 'J.E.P.E. Gericke (1785-1845), buitengewoon commissaris, 1831-1839, en P.A.S. Kerens (1781-1862), waarnemend gouverneur, 1831-1839', in: Wieland, J.H.M. et al. (ed.), *De Gouverneurs in de beide Limburgen 1815-1989* (Maastricht 1989) (Werken LGOG deel 11) 50-61.
- Kempen, A.F.J. van, 'Mr. A.J.L. Borret (1782-1858), en J.E.P.E. Gericke (1785-1845), commissarissen voor de wederinbezitting, 1839-1840', in: Wieland, J.H.M. et al. (ed.), *De Gouverneurs in de beide Limburgen 1815-1989* (Maastricht 1989) (Werken LGOG deel 11) 84-91.
- Korporaal, T.L. *Veilig onder dit dak: impressies uit de geschiedenis van de Hervormde gemeente te Gulpen* (Gulpen 1987).
- Labrie, Arnold, 'Van Wenen tot Frankfurt, 1815-1848', in: Leo H.M. Wessels en Toon Bosch (eds.), *Nationalisme, naties en staten: Europa vanaf circa 1800 tot heden* (Nijmegen 2012) 158-281.

- Leerssen, Joep, 'Een nieuw repoussoir. Nederlandse zelfbeelden en Nederlandse beelden van België', in: Peter Rietbergen en Tom Verschaffel (eds.), *De erfenis van 1830* (Leuven/Voorburg, 2006) 177-200.
- Leerssen, Joep, 'De Limburgse identiteit', in: *Limburg. Een geschiedenis, vanaf 1800* (Maastricht 2015) 308.
- Manning, A.F., 'Reacties op de scheiding in Nederlands Limburg', in: *Eenheid en scheiding van de beide Limburgen*, Maaslandse Monografieën nr. 47 (1989) 165-180.
- *Pasinomie ou collection complète des lois, décrets, arrêtés et règlements généraux qui peuvent être invoqués en Belgique*, tweede serie, deel 2 (Brussel, 1838).
- *Pasinomie, ou collection complète des lois, décrets, arrêtés et règlements généraux qui peuvent être invoqués en Belgique*, derde serie, deel 1 (Brussel, 1833).
- Ramakers, E.P.M., *De petitiebewegingen in Limburg 1828-1830*, doctoraalscriptie Katholieke Universiteit Nijmegen 1978.
- Riel, H. van, *De geschiedenis van het Nederlandse liberalisme in de 19e eeuw* (Assen, 1982).
- Schaapveld, Kees, *Bestuur en bestuurders in Nedermaas, 1794-1814. Met bijzondere aandacht voor het lokale bestuur in het kanton Wittem/Gulpen* (Hilversum 2017).
- Schaapveld, Kees, 'Provinciaal bestuur van het ongedeelde Limburg (1815-1830)', *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* 154 (2018) 205-248.
- Smeets, M.K.J., 'De notabelen-vergadering in de arrondissementen Hasselt, Maastricht en Roermond - de latere provincie Limburg - in 1815', *Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden* 20 (1965) 24-61.
- Thewissen, E.C.J.G., *De reacties van de inwoners van Vaals en Valkenburg op de politiek van Willem I en de Belgische opstand, 1815-1840*, doctoraalscriptie Rijksuniversiteit Utrecht 1981.
- Ubaghs, G.C., 'Geschiedkundig overzicht van Gulpen en deszelfs onderhoorige plaatsen', *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* 2 (1865) 281-347.
- Verbeet, G.J.B., *Limburg op de tweesprong: welvaart en politiek dilemma, 1814-1839*, proefschrift Katholieke Universiteit Nijmegen 1978.
- Vroede, Maurits de, 'Voor of tegen België: de openbare mening in het huidige Nederlands-Limburg in de jaren 1830', *Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden* 15 nr. 1 (1960) 1-40.
- Wils, Lode, 'De taalpolitiek van Willem I', *BMGN-LCHR* 92 nr. 1 (1977) 81-87.
- Wingens, Th., 'Twee Hennequins: de Maastrichtse burgemeester Jean-François Hennequin (1772-1846) en de kapitein der genie Johan Jacobus Hennequin (1796-1880)', *De Limburgse Leeuw* 11 (1963) 61-71.

ABSTRACT

The extent of pro-Belgian sentiment in South Limburg municipalities, 1830-1839

Many historians have stated that the vast majority of the population of the eastern half of the province of Limburg welcomed the Belgian annexation in 1830 and remained pro-Belgian and anti-Dutch during the Belgian administration (1830-1839) and even after the re-establishment of Dutch sovereignty in 1839. However, this perception was mostly based on the sentiments of the upper echelons of society and on articles in the French language press in Maastricht and other towns, and thus requires revision. This article analysed reports and correspondence of local authorities and the minutes of council meetings in a number of rural municipalities in this period and found that they hardly committed themselves to either side. There was a high degree of continuity in the councillors, aldermen and mayors from before 1830, through the Belgian period, and after 1839. A similar continuity was found in the same municipalities throughout the French administration (1794-1814). Local authorities cared for their citizens and interests and more or less accepted whoever was placed above them. Language was a barrier in their communication with Belgian state officials who almost exclusively used French as their language of administration. After 1839, the province of Dutch Limburg continued to occupy a special and sometimes contested position in the Kingdom of the Netherlands for many years.